

Jozef Lenárt

– příběh dlouhé kariéry

LUKÁŠ CVRČEK

Jozef Lenárt patřil nepřetržitě od začátku šedesátých let až do pádu komunistického režimu mezi československou politickou špičku. Přesto občas zůstával ve stínu popularity jiných. V povědomí dříve narozené části české veřejnosti je zapsán především jako reformám nakloněný předseda vlády z šedesátých let. Mladší lidé si jej dnes vybaví spíše v souvislosti se soudním procesem za jeho činnost v srpnu 1968.

Jozef Lenárt se narodil 3. dubna 1923 v obci Liptovská Porúbka (okres Liptovský Mikuláš) do rodiny dřevařského dělníka. Po ukončení základní školní docházky začal studovat na gymnáziu v Liptovském Mikuláši. Předčasná smrt jeho otce však znamenala rapidní zhoršení už předtím nepříliš dobré sociální situace Lenártovy rodiny a mnoho na tom nezměnil ani nový sňatek jeho matky. V roce 1939 se Lenárt ve snaze zlepšit svou hmotnou situaci rozhodl opustit gymnázium ještě před jeho dokončením a nastoupil jako dělník do chemického závodu firmy Baťa na výrobu viskózy a celulózy v Batizovciach pod Tatrami (Svit u Popradu). Zároveň byl přijat do Baťovy školy práce. V roce 1941 vyhrál konkurs na místo v centrále firmy Baťa ve Zlíně. Zde pracoval jako barvířský pomocník a večerně studoval na chemické průmyslovce. Po absolvování této školy se v roce 1943 vrátil na Slovensko, kde ještě v témže roce vstoupil do Komunistické strany Slovenska (KSS) a za-

pojil se do její ilegální práce. Po vypuknutí povstání na Slovensku se Lenárt připojil k partyzánům a zapojil se do bojů. V září 1944 se jako řadový delegát zúčastnil sjezdu KSS v Banské Bystrici. Po porážce povstání společně s ostatními ustoupil do hor, kde se dočkal konce války.¹

Po válce se vrátil do Svitů u Popradu. Původní profesi chemika vyměnil za politickou práci na plný úvazek, protože byl jako dvaadvacetiletý zvolen tajemníkem závodní organizace KSS ve Svitě. Lenárt se projevil jako schopný funkcionář a jeho kariéra se slibně rozvíjela. V letech 1946–1947 působil jako vedoucí tajemník Oblastního výboru KSS v Popradu. Ještě v roce 1947 povýšil do aparátu ÚV KSS, kde byl zařazen do oddělení průmyslu. V roce 1950 byl jmenován ředitelem Závodů 29. augusta v Partizánském a poprvé zvolen do ÚV KSS. Úspěšné vedení velkého podniku mu v roce 1951 pomohlo k místu náměstka ministra lehkého průmyslu a začalo se s ním po-

čítat jako s budoucím adeptem na nejvyšší stranické a státní funkce. Zásadním předpokladem pro takový postup bylo absolvování Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) v Moskvě, kterou vystudoval v letech 1953–1956. Po návratu se stal vedoucím tajemníkem Městského výboru KSS v Bratislavě a o rok později byl znovu zvolen do ÚV KSS. Od roku 1958 byl členem ÚV KSČ a až do roku 1962 také zároveň tajemníkem ÚV KSS pro ideologické otázky a členem jeho předsednictva. Od roku 1960 zasedal v Národním shromáždění, a to za různé volební obvody. Po federalizaci Československa byl zvolen do Sněmovny lidu Federálního shromáždění, jejímž členem byl až do své rezignace v prosinci 1989. Jeho poslanecký mandát definitivně zanikl v lednu 1990.²

V říjnu 1962 byl jmenován předsedou Slovenské národní rady. V té době se jednalo o zcela bezmocný mezičlánek státní správy mezi

¹⁾ STÍSKAL, Ladislav: *Veci a vecičky Jozefa Lenárta*. Agentúra IQ-Janošovský, Bratislava 2003, s. 10–22.

²⁾ SIKORA, Stanislav: Jozef Lenárt. In: PEŠEK, Jan: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989*. Vydavateľstvo Michala Vaškaha SAV, Prešov-Bratislava 2003, s. 198–206.

centrem v Praze a nižšími orgány na Slovensku. Jeho řízení však bylo spojeno s členstvím v předsednictvu ÚV KSČ. Postupem do tohoto orgánu s mimořádně koncentrovanou mocí, zasahující prakticky do všech sfér veřejného života, pronikl Lenárt do okruhu nejmocnějších lidí v tehdejší Československu.

Na začátku šedesátých let rostl domácí i vnější tlak ze Sovětského svazu na důslednější vyšetření nezákonně vedených soudních procesů z předchozí dekády. Jeho výsledkem bylo ustavení Kolderovy rehabilitační komise pro přezkou-

mání procesů proti komunistickým funkcionářům s úkolem navrhnout opatření k nápravě křivd po linii soudní i stranické. Jejím členem se stal také Jozef Lenárt. Zodpovídal za pracovní skupinu, která měla na starosti vyšetřování pozadí procesu s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty.

Lenárt o vykonstruovaných politických procesech proti komunistickým funkcionářům, které probíhaly v Československu, samozřejmě věděl, avšak v pozici řadového člena ÚV KSS působícího mimo bezpečnostní aparát neměl v době jejich konání dostatek informa-

cí, aby mohl rozpoznat falešnost vznesených obvinění. Stejně jako ostatní straničtí funkcionáři a s nimi tisíce obyčejných lidí na pracovištích odsuzoval činnost domnělých zrádců, což je asi jediný Lenártův přímý podíl na politických procesech v 50. letech. Sotva také mohl znát otřesné detaily o brutálních metodách používaných vyšetřovateli k donucení křivě obviněných přiznat se k neexistujícím proviněním.³ Není proto důvod nevěřit Lenártovým pozdějším prohlášením o tom, že jej odhalení pozadí přípravy procesů s tzv. slovenskými buržoazními nacionalis-

Proces s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty byl jedním z řady politických procesů v Československu. Podobně jako jiné procesy s komunistickými funkcionáři byl i tento iniciován ze Sovětského svazu po roztržce s Jugoslávií v roce 1948. Určitým vnitřním impulsem pro tento proces byli národně orientovaní komunisté v Komunistické straně Slovenska (KSS), kteří byli z pražského centra kritizováni již před rokem 1948. První přípravy na proces s tzv. buržoazními nacionalisty začaly probíhat v souvislosti s procesem s László Rajkem v Maďarsku a příchodem sovětských poradců Lichačeva a Makarova do Československa v roce 1949. Tehdy byli zatčeni první straničtí funkcionáři, kteří byli donuceni k účelovým výpovědím potvrzujícím existenci „buržoazněnacionalistické“ skupiny, vedené tehdejším ministrem zahraničí Vlado Clementisem. Na základě těchto výpovědí byl Clementis v březnu 1950 politbyrem ÚV KSČ odvolán z funkce. O dva měsíce později ze stejných důvodů, navzdory provedené sebekritice, ztratili své funkce předseda Sboru pověřenců Gustáv Husák a pověřenec školství Ladislav Novomes-

ký. Na IX. sjezdu KSS, konaném ve dnech 24.–27. května 1950, přibyl k ostře kritizovaným „buržoazním nacionalistům“ ještě předseda Slovenské národní rady Karol Šmidke. Jejich kauza byla prozatím hodnocena pouze jako „politickoideologická úchylka“, ne však jako zločinné spiknutí a zrada, což kromě ztráty funkcí nemělo dočasně žádné horší následky. Odchylka od stranické linie se změnila na kriminální případ až na přelomu roku 1950. Se souhlasem nejvyšších stranických funkcionářů byli postupně pozatýkáni čs. velvyslanec v Maďarsku Horváth (3. prosince 1950), Clementis (28. ledna 1951), vedoucí Slovenského úřadu pro věci církevní Holdoš (2. února 1951), pověřenec vnitra Okáli (4. února 1951), Husák a Novomeský (oba zatčeni 6. února 1951). Soud se zatčenými se nakonec konal až za tři roky. Hlavním důvodem bylo přenesení priority na proces s tzv. protistátním spikleneckým centrem, do něhož byli mezi jinými zařazeni Vlado Clementis a Eugen Löbl, s nímž se původně také počítalo do procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. K oddálení soudního přelíčení přispělo také tvrdošíjné odmítání Gustáva Husáka přiznat se ke smyšleným obviněním. Navzdory nelidskému týrání byl ochoten připustit na-

nejvyšší politické chyby. Vyšetřovatelům se sice několikrát podařilo donutit jej podepsat přiznání, ale po zotavení je po každé odvolal. Husák nakonec také jako jediný narušoval předem připravený průběh neveřejného líčení, jež proběhlo od 21. do 24. dubna 1954 v Bratislavě. V něm byli všichni shledáni vinnými z trestných činů vlastizrady a sabotáže (Holdoš s Horváthem také z vyzvědačství) a odsouzeni k trestům předem stanoveným politickým sekretariátem ÚV KSČ: Husák na doživotí, Horváth na 22 let, Okáli na 18 let, Holdoš na 13 let a Novomeský na 10 let odnětí svobody. V roce 1956 byl na pokyn politbyra ÚV KSČ propuštěn jako první Novomeský a o rok později Holdoš. Ostatní vyšli z vězení v souvislosti s velkou amnestií v roce 1960. Všichni byli rehabilitováni v roce 1963. Kampaň proti tzv. buržoaznímu nacionalismu se neomezila pouze na soudní proces. Čistky proběhly nejen ve stranickém a státním aparátu, ale i v kulturních a vědeckých institucích. Počet postižených se odhaduje řádově na několik stovek. Tito lidé však neskončili ve vězení, ale byli „pouze“ degradováni a diskriminováni.⁴

³ HOLDOŠ, Ladislav: *Svědék Husákova procesu vypovídá: rozhovory Karla Bartoška s Ladislavem Holdošem o zážitcích z věznic a táborů pěti zemí, o komunistech bez moci a u moci, o Slovensku a o jiném...* Naše vojsko, Praha 1991.

⁴ BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty*. In: PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (eds.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze*. Prius-USD, Praha 2005.

ty a dalšími šokovalo. Tyto pocity se však stejně jako práce komise týkaly pouze nezákonných procesů s komunisty.

K vykonstruovaným procesům s nekomunisty a k rehabilitacím jejich obětí se Lenárt veřejně nevyjádřil, takže je nejasné, kdy a jestli vůbec začal pochybovat o pravosti jejich provinění. V případech skutečné protikomunistické činnosti se Jozef Lenárt sice řadil spíše k zastáncům tvrdé linie, jak dokazují například jeho postoje k protirežimním demonstracím v roce 1969 a na sklonku 80. let, ale ani v těchto případech neobhajoval porušování zákonů ze strany režimu a jeho represivních složek.

Jozef Lenárt od začátku 60. let patřil k chráněncům prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného, jenž si z obav před přezkoumáváním míry vlastní zodpovědnosti i následků podobných odhalení pro celou KSČ nepřál důslednou rehabilitaci nezákonně postižených. Pro zachování dobrých vztahů s Novotným proto Lenárt musel najít kompromis mezi zjevnou neudržitelností obvinění z tzv. slovenského buržoazního nacionalismu a zájmy prvního tajemníka. Nakonec byl pod Lenártovým vlivem podán návrh na úplnou rehabilitaci všech odsouzených v procesu s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty po soudní linii. Ale po stranické linii k plné rehabilitaci dojít nemělo.⁵ Při projednávání závěrů komise v předsednictvu ÚV KSČ Lenárt zkritizoval nejen strůjce procesu, ale také samotné postižené za chyby v politické práci, způsobené údajným nacionalis-

mem. Kritika přednesená Širokým na IX. sjezdu KSS tak měla zůstat v platnosti a jedinou formou stranické rehabilitace měl být návrat řadového členství v KSČ.⁶

Pod tlakem části příslušníků slovenské kulturní obce a stranických funkcionářů, nespokojených se závěry Kolderovy komise i s politikou Novotného vedení, byla v červnu 1963 ustavena další, tzv. Barnabitská komise v čele s Lenártem jako předsedou.⁷ Novotný se opět pokoušel manipulovat práci komise, ale vzhledem k okolnostem se nakonec rozhodl „hodit“ Širokého přes palubu a svalit na něj vinu za tento proces. Lenárt proto mohl bez rizika konfliktu s prvním tajemníkem konečně navrhnout plnou stranickou rehabilitaci všech tzv. slovenských buržoazních nacionalistů.

V září 1963 Jozef Lenárt práci v komisi opustil, aby se mohl naplno věnovat funkci ministerského předsedy, do níž byl jmenován místo odvolaného Širokého. Vládní agendě v té době dominovaly ekonomické záležitosti a jinými věcmi se zabývala pouze v mimořádných případech nebo na pokyn předsednictva ÚV KSČ.⁸ Mezi nejdůležitější Lenártovy úkoly ve funkci premiéra proto patřily přípravy ekonomické reformy, která měla přinést zlepšení stavu upadajícího hospodářství. Jozef Lenárt byl příznivcem umírněných změn v řízení ekonomiky. Podporoval větší samostatnost podniků a jejich zainteresovanost na vlastním hospodářském výsledku při zachování možnosti silně angažovaných zásehů vlády do jejich chodu, včetně

Oficiální portrétní fotografie Jozefa Lenárta ve funkci předsedy vlády z června 1964. Zdroj: ČTK

restrukturalizací, nebo dokonce rušení ztrátových výrobních, mzdové denivelizace a růstu významu pohyblivých složek výplat vázaných na skutečný pracovní výkon zaměstnanců. Zároveň však byl odpůrcem radikálních zásahů do sociální sféry, které by při opravdově pojaté a důsledně provedené očištění hospodářství od ztrátových podniků a neschopných zaměstnanců nutně musely přijít.

Lenártovu osobnost a jeho pohled na svět do velké míry poznamenala baťovská životní etapa, a to nejen v ekonomickém ohledu. Jeho chování se vyznačovalo především pragmatismem, racionalitou, výkonností a osobní skromností. Vždy se snažil obklopat schopnými a kvalifikovanými spolupracovníky. Měl poměrně slušný přehled nejen o celé řadě technických oborů, ale třeba také o moderním světovém umění. Na rozdíl od většiny zejména předválečných komunistů si uvědomoval význam vědy a výzkumu pro úspěšný rozvoj země v budoucnosti. Proto udr-

⁵⁾ Jedinou výjimkou byl Ivan Horváth, který zemřel už v roce 1960, a tím pádem si nemohl dělat žádný nárok na návrat do funkcí.

⁶⁾ *Národní archiv*, f. 1261/0/4, sv. 43–44, a. j. 48, b. 1; předsednictvo ÚV KSČ dne 5. prosince 1963, Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu.

⁷⁾ HOCHMAN, Jiří: *Naděje umírá poslední: vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Svoboda-Libertas, Praha 2003, s. 100–101; RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Academic Electronic Press pro Academic DTP a Ústav TGM Praha, Bratislava 1998, s. 191–200; KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*. Doplněk, Brno 2002, s. 177–178.

⁸⁾ Vláda se v celé své činnosti řídila příkazy předsednictva ÚV KSČ, na jejichž plnění dohlíželi příslušní tajemníci ÚV KSČ prostřednictvím jimi řízených oddělení.

Josef Lenárt se 6. února 1967 loučí na hlavním nádraží v Praze se sovětským stranickým vůdcem Leonidem Brežněvem na závěr jeho oficiální návštěvy ČSSR.

Zdroj: ČTK/Mevald Karel

žoval kontakt s celou řadou významných vědců a podporoval zavádění novinek hlavně technického rázu do širokého spektra odvětví. V zájmu modernizace stále více zaostávajícího domácího hospodářství prosazoval nákupy licencí ze Západu a kooperaci československých průmyslových podniků se západními firmami. Místo útlumu dovozu spotřebního zboží se snažil řešit nevyrovnanou platební bilanci zahraničního obchodu ČSSR rozvojem odvětví, u nichž předvídal budoucí vysoký potenciál růstu s dobrou možností expor-

tu nadbytků, který by splácel jak úvěry na pořízení moderních technologií, tak spotřební zboží. Jednalo se o rozvoj automobilového průmyslu, spojený s výstavbou silniční sítě, energetiku, elektroniku a výpočetní techniku, modernizaci zemědělství, spojenou s pěstováním nových druhů plodin a jejich zpracováním na do té doby neobvyklé produkty.

Lenártův pragmatismus však v politické rovině často přerušoval do přílišné opatrnosti. Zásadně nezastával vyhraněné postoje a s vlastními návrhy přicházel

zpravidla velmi obezřetně. Pokud vycítil možnost střetu s Novotným, obvykle neváhal přistoupit na kompromisy, které jeho návrhy měnily k nepoznání, nebo je nechal úplně „padnout“. Ostatně celý Lenártův politický styl se až do roku 1968 vyznačoval naprosto bezvýhradnou podporou Novotného, jehož rozhodnutí vždy respektoval, i když se s nimi neztotožňoval. Lenártova loajalita vůči Novotnému se projevovala i ve sporech některých ministrů s vedením KSČ, jejichž jádrem bylo „shazování“ viny za hospodářské a jiné potíže na špatnou práci vlády. I zde stál Lenárt vždy na straně vedení KSČ a jen částečně oprávněnou kritiku pokaždé přijal.

Josef Lenárt pragmaticky sdílel s Antonínem Novotným také jeho slovenskou politiku. Lenártovi se sice nemohlo líbit podřízené postavení Slovenska ve společném státě, na druhou stranu však chápal ekonomickou výhodnost spojení s českými zeměmi. Proto byl vždy rozhodným odpůrcem jakýchkoli úvah nebo snah o osamostatnění Slovenska. Z titulu své funkce se k nelibosti některých českých funkcionářů úspěšně zasazoval o preferování Slovenska při rozdělování investic, a má tak značnou zásluhu na industrializaci do té doby zaostávající země.

Bezvýhradná podpora prvního tajemníka měla i další aspekt. Novotný ze svého osobního fondu, jenž nepodléhal žádnému vyúčtování, rozdával svým věrným ve vedení strany vysoké finanční částky v pověstných bílých obálkách. Lenárt jako jediný z podplácených funkcionářů tyto obnosy obratem vracel zpět do stranické pokladny.⁹ Jako premiér sám disponoval nekontrolovatelným finančním fondem ve výši několika milionů korun, který mohl snadno zneužít. O tom, že ke svěřeným penězům přistupoval poctivě, svědčí mimo

⁹⁾ KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha–Litomyšl 2004, s. 256–257.

jiné i fakt, že si finanční prostředky na stavbu své vily v Praze půjčil.¹⁰

Lenárt podporoval Novotného také na přelomu let 1967 a 1968, kdy dlouhodobá nespokojenost části komunistických funkcionářů přerostla do konfliktu v nejvyšším vedení strany. Při nuceném odchodu z čela strany se Novotný pokusil prosadit Lenárta jako svého nástupce, jehož prostřednictvím by si i nadále udržel vliv na politiku KSČ. V dané chvíli však měl podobný pokus už jen velmi malou šanci na úspěch, a to byl s nejvyšší pravděpodobností hlavní důvod, proč se pragmatický Lenárt odmítl ucházet o vedoucí post a místo sebe navrhl Alexandra Dubčeka, s nímž jej nepojily nijak vřelé vztahy.

Po Novotného odchodu nastoupilo období změn, jež neměly minout ani Lenártem řízenou vládu. Mělo dojít ke zvýšení vládních pravomocí ve vztahu k ústředním stranickým orgánům, vláda měla být nasměrována opět především k úkolům státní správy i v oblastech, které si v minulosti prakticky přisvojila komunistická strana. V ekonomické sféře měla ministerstva přejít ke koncepční činnosti namísto dosavadního operativního řízení podniků. Lenárt se k těmto zásadám a v podstatě i k celému polednovému kursu přihlásil v televizním vystoupení i v tisku. Polednového vývoje se Lenárt zastal i na jednání v Drážďanech koncem března 1968, kde z úst spojenců poprvé zazněla ostrá kritika vývoje v Československu. Na druhou stranu sovětskou kritiku neodmítal nijak striktně a sám pojmenoval některé „negativní“ jevy – probouzení občanské společnosti mimo rámec KSČ,

uvolnění poměrů ve sdělovacích prostředcích a radikálně reformní návrhy přímo uvnitř strany.¹¹

Koncem března také definitivně skončila politická kariéra Antonína Novotného, když byl v souvislosti s aférou generála Šejny donucen opustit i post prezidenta. Při jednání v předsednictvu ÚV KSČ se jej Lenárt už nezastával jako v lednu a 22. března 1968 z pověření Národního shromáždění společně s místopředsedy vlády Šimůnkem, Krajčíkem a Černíkem dočasně převzal některé pravomoci prezidenta republiky. V klání o uprázdněné místo Jozef Lenárt podporoval kandidaturu Ludvíka Svobody, který se skutečně stal prezidentem.

Odchodem Novotného kádrová obměna v nejvyšších stranických i státních funkcích zdaleka nekončila. Nyní byli na řadě jeho lidé, k nimž byl počítán také Jozef Lenárt. Navíc platilo nepsané pravidlo, že pokud se prvním tajemníkem stane Slovák, premiérem by měl být Čech. Proto nebylo pro Lenárta žádným překvapením, když se předsednictvo ÚV KSČ usneslo na jeho odvolání z funkce premiéra a hlasujícího člena předsednictva. Demisi podala celá vláda 8. dubna 1968. Na rozdíl od jiných lidí z okruhu Antonína Novotného však Lenárt úplně „nevypadl“ z politického života, ale získal důležité funkce tajemníka pro stranickou výchovu a mezinárodní vztahy, člena sekretariátu ÚV KSČ a kandidáta předsednictva ÚV KSČ. Byl sice vyřazen z nejvyššího rozhodovacího orgánu v zemi, ale jeho vliv byl eliminován pouze částečně.

Od května 1968 se Lenárt začal při jednáních vedení KSČ při-

klánět na stranu neokonzervativní skupiny, která se vyhranila v rámci diferenciací ve vedení KSČ, výrazně urychlované nátlakem spojenců z Varšavské smlouvy. Avšak ani v květnu, ani při pozdějších jednáních nevystupoval tak radikálně jako okruh funkcionářů kolem Aloise Indry. Díky tomu měl ve stranickém aktivu i mezi obyčejnými lidmi pověst proreformního komunisty a patřil k nejoblíbenějším politikům. V průzkumu veřejného mínění se na Slovensku umístil dokonce na druhém místě hned za Dubčekem!

Rozhodující okamžik ukázat, kdo kde stojí, nadešel při vpádu vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy v noci na 21. srpna. Lenárt se vypjatého jednání v budově ÚV KSČ neúčastnil, protože v té době byl hospitalizován se srdečními potížemi. Výpovědi pamětníků o jeho chování v nemocnici a s nimi i názory na závažnost jeho zdravotních obtíží se různí. Vzhledem k Lenártově hektické aktivitě v následujících dnech je pravděpodobné, že jeho problémy se srdcem nebyly až tak závažné a hospitalizace možná byla pouze pokusem „nena-močit se“ do blížících se událostí.

Jozef Lenárt se každopádně připojil k pokusu skupiny signatářů tzv. zvacího dopisu o legitimizaci invaze cizích vojsk v podobě ustavení tzv. dělnicko-rolnické vlády, v níž se s ním počítalo na pozici předsedy vlády, nebo se měl s Vasilem Bilakem střídat v řízení KSČ. Lenárt sice nepodepsal tzv. zvací dopis, ani nepatřil k hlavním postavám celého spiknutí proti polednovému vedení, ale plně se ztotožnil s hodnocením situace ze sovětského hlediska¹² a aktiv-

¹⁰ HAVLÍČEK, Dušan: *Jaro na krku: zážitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. ÚSD, Praha 1998, s. 28–29; Rozhovor s Miroslavem Hradilem (synovcem J. Lenárta) ze dne 12. 11. 2007, bez záznamu.

¹¹ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír a kol. (eds.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Prosinec 1967 – červenec 1968*. ÚSD–Doplňek, Praha–Brno 1995, dok. č. 24, s. 106–108.

¹² *Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*, Sběrka dokumentů Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí z let 1967–1970, f. DII, dok. č. 28; poznámky z jednání členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ s velvyslancem SSSR Červoněnkem ve čtvrtek 22. 8. 1968 na sovětském velvyslanectví.

Jozef Lenárt při setkání s velitelem 11. brigády Pohraniční stráže Viktorem Gallem.

Zdroj: ABS

ně podporoval kroky k potlačení „kontrarevoluce“.

Spolu s Koldrem, Biľakem a Indrou byl členem delegace, která 21. srpna 1968 na Pražském hradě navrhovala prezidentu Svobodovi ustavení dělnicko-rolnické vlády. Ještě tentýž den večer se zúčastnil jednání třetiny členů ÚV KSČ ve stranickém hotelu Praha, kde se jemu a dalším prosovětským exponentům sice nepodařilo odvrátit návrhy reformistů na svolání delegátů XIV. sjezdu, na druhé straně však dosáhli kompromisního znění rezoluce z tohoto jednání a dohodli vyslání delegace k okupačnímu velení.

Následující den se Lenárt zúčastnil jednání na sovětské ambasádě, kde byl pod vedením sovětského velvyslance Červoněnka podniknut další pokus o ustavení tzv. dělnicko-rolnické vlády, v níž byl Lenárt ochoten převzít nabízené funkce. Poté, co prezident Svoboda tento pokus smetl ze stolu, se Lenárt zúčastnil moskevských jednání. Ještě před odletem do Moskvy

poslal s cílem zamezit projednávání událostí v ČSSR na mezinárodním fóru ministroví zahraničí Jiřímu Hájkovi telegram, v němž mu důrazně nedoporučoval účast na zasedání Rady bezpečnosti OSN.¹³

Po návratu z Moskvy se Lenárt díky anulaci výsledků vysočanského sjezdu vrátil k práci na úsecích, za něž byl jako tajemník zodpovědný. Jeho podíl na uklidňování poměrů doma i na mezinárodním fóru ocenila také sovětská strana. Podle usnesení listopadového pléna ÚV KSČ přenechal Lenárt zahraniční oddělení Biľakovi, který byl zvolen tajemníkem. Lenártovi zůstal na starosti úsek stranické výchovy a propagandy včetně činnosti sdělovacích prostředků. Jeho práci na znovuožívání cenzury a pacifikaci médií přerušil léčebný pobyt mimo Prahu v zimě 1968/69. V dubnu 1969 byl Lenárt jmenován předsedou redakční rady *Rudého práva* a podílel se také na „očistě“ ÚV KSČ.

Za své zásluhy byl Lenárt koncem ledna 1970 odměněn funkcí

prvního tajemníka ÚV KSS a hlasujícího člena předsednictva ÚV KSČ. Na tomto místě se nabízí otázka, proč Lenárta jeho nepřátelé Dubček a Husák, jenž byl navíc vyhlášený svou mstivostí, na rozdíl od celé řady jiných funkcionářů úplně „neodstavili“, respektive proč jej Husák povýšil do vrcholné funkce. Vysvětlením by mohla být poměrně značná Lenártova obliba u sovětského vedení, které si Dubček ani Husák přes všechnu svou osobní animozitu k Lenártovi netroufli dráždit.

Z titulu své nové funkce se Lenárt stal společně s Gustávem Husákem a Peterem Colotkou členem komise s úkolem provést čistky v ÚV KSS včetně jeho předsednictva a dále mezi vedoucími tajemníky KV KSS. Lenárt navíc vedl prověřkovou komisi i na městském výboru KSS v Bratislavě a společně s Colotkou zajišťoval výměnu stranických legitimací v centrálních národních úřadech v Bratislavě. Celkově se dá říci, že čistky na Slovensku měly výrazně mírnější průběh než v českých zemích. Kromě větší pacifikovanosti poměrů na Slovensku je důvodem také tolerantnější přístup zejména k hospodářsky důležitým odborníkům, kteří sice museli odejít z vedoucích míst, ale mohli zůstat ve svých oborech. Také Lenárt v duchu svého pragmatismu postupoval vůči odborníkům při čistkách mírněji, než bylo zvykem v českých zemích.

V zakonzervovaném „normalizačním“ systému si Lenárt své funkce pohodlně udržel celých osmáct let. Musel se ovšem smířit s tím, že po reformní pauze bude Praha stejně jako za Novotného zasahovat do všech podstatných záležitostí Slovenska a první tajemník ÚV KSS bude jenom poslušným místodržícím. V roce 1971

¹³⁾ PAVLOVIČ, Richard: Jozef Lenárt a pražská jar. Pohľad na politickú kariéru J. Lenárta počas spoločenskej krízy a začiatku normalizácie (1967–1969). In: STREDOVÁ, Veronika (ed.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století. Moderní přístupy k soudobým československým dějinám*. HÚ FHS UHK, Hradec Králové 2006, s. 140–151.

Jozef Lenárt (vpravo) s Milošem Jakešem při jednání u Městského soudu v Praze 23. září 2002, kde byli oba v plném rozsahu zproštěni obžaloby z napomáhání k vlastizradě.
Zdroj: ČTK/Krumphanzl Michal

se navíc v rámci znovu oživené tradice kumulace funkcí stal předsedou slovenského Ústředního výboru Národní fronty.

Změnu dlouhodobě znehybnělé situace vnesla až perestrojka. Po Husákově návštěvě Moskvy v listopadu 1987 začala obměna funkcionářů na vedoucích místech. V lednu 1988 došlo také na Lenárta. V Bratislavě byl v čele KSS nahrazen Ignácem Janákem, ale opět nebyl úplně „odstaven“. Po letech se znovu vrátil do Prahy převzít funkci tajemníka ÚV KSČ pro ekonomiku a od prosince 1988 také pro ideologii a zahraniční vztahy.¹⁴ Lenárt

se v těchto exponovaných funkcích příliš dobře necítil. V lednu 1989 mu byl odebrán hospodářský sektor, ale to už celý systém směřoval ke svému zániku. Jeho politická kariéra skončila v lednu 1990, kdy byl v rámci snah KSČ o znovuzískání důvěryhodnosti spolu s dalšími funkcionáři vyloučen z jejich řad.¹⁵

Toto rozhodnutí nesl těžce. V nitru navždy zůstal komunistou. I po rozdělení federace žil v ústraní v Praze, kde udržoval poměrně čilý kontakt s nástupnickou KSČM. V roce 1995 začala Policie ČR vyšetřovat jeho činnost v srpnu 1968. O dva roky později byl spolu s Mi-

lošem Jakešem obžalován z přípravy vlastizrady. Městský soud celou kauzu vrátil k došetření a rozběhl se tak několikaletý justiční maraton, během něhož byla obžaloba zmírněna na napomáhání k pokusu o vlastizradu. Lenártův a Jakešův případ nakonec v roce 2003 doputoval až k Vrchnímu soudu v Praze, který definitivně zprostil oba obžalované viny. Ani jeden z nich se ostatně vinen vůbec necítil a celý proces vnímali pouze jako pomstu za socialismus.¹⁶ Jozef Lenárt zemřel 11. února 2004 v Praze na komplikace při léčbě srdeční arytmie.

¹⁴) SUK, Jiří: *Chronologie zániku komunistického systému v Československu 1985–1990*. ÚSD, Praha 1999, s. 58.

¹⁵) SIKORA, Stanislav: Jozef Lenárt, s. 198–206.

¹⁶) *Potvrzeno: Jakeš a Lenárt jsou neviní* (autor neuveden), dostupný z www.iDNES.cz, 26. 6. 2003, [staženo 23. 11. 2007].